

Дејан В. Ајдацић^[1]

Универзитет у Гдањску,
Филолошки факултет,
Институт за класичне студије и славистику
Гдањск (Пољска)

УДК 741.5(497.11)(049.32)

741.5(497.11)(049.32)

008(497.11:44)(049.32)

Приказ

Примљен: 20.3.2025.

Прихваћен: 24.4.2025.

doi: 10.5937/napredak6-57649

Студије стрипа као свеобухватни културноисторијски увид и модел за будућност

Стефановић, Зоран; Тополовачки, Владимир
(библиограф) (2023): *Слобода! Једнакост!
Стрип! Српско-француски односи у
уметности визуелног приповедања.*

Београд: Завод за проучавање културног
развитка. Проширено издање књиге:
Stefanović, Zoran; Topolovački, Vladimir
(bibliographe) (2022): *Liberté ! Egalité ! Bande
dessinée ! : Les relations serbo-françaises dans
l'art de la narration visuelle.* Belgrade: Institut
pour l'étude du développement culturel. Слика
на насловници: Алекса Гајић.

Славна парола Француске револуције *Слобода,
једнакост, брајство*, истовремено и начело
Француске Републике, у наслову књиге *Слобода!
Једнакост! Стрип!*, потврдила је своју асоција-
тивну привлачност, с једне стране, асоцирајући

[1] dejajd@gmail.com ; <https://orcid.org/0000-0002-4098-4660>

на Француску, али с друге стране, замењујући братство уздизањем стрипа у ред највиших вредности. Поднаслов ове драгоцене публикације је *Српско-француски односи у уметности визуелној историјској прецизније упућује* на шири оквир у коме се поред стрипа појављују и друге, њему блиске форме визуелног приповедања. Књигу је издао Завод за проучавање културног развитка у Београду уз подршку Министарства културе Републике Србије, а потписали су је свестрани Зоран Стефановић, историчар и теоретичар културе, зналац стрипа, оснивач интернет библиотеке „Пројекат Растко“ и драмски писац, и библиограф Владимир Тополовачки. Прво издање ове публикације на француском језику *Liberté! Égalité! Bande dessinée! : les relations serbo-françaises dans l'art de la narration visuelle* (2022) представљено је у Српском културном центру у Паризу 2022. године. У односу на француско издање, српско издање је проширено и у тексту и у библиографији. Српско издање је представљено у Галерији Завода за проучавање културног развитка у Београду, 31. марта 2023, у оквиру четвородневног скупа „Књижевност и стрип“. Књига садржи дирљиву посвету: Посвета јунацима велике авантуре – Посвећујем ову књигу успомени на главне јунаке ове приповести, моје племените учитеље: Ђорђу Лобачеву (1909–2002), Срећку Јовановићу (1930–2008), Жики Богдановићу (1932–2021) и Здравку Зупану (1950–2015) као и успомени на ништа мање племениту Сњежану Зупан (1957–2023).

Опсежна монографска студија Зорана Стефановића написана је јасно, питко и динамично, са свеобухватним културноисторијским увидима, али и удубљивањем у детаље и откривањем

понеких мало познатих чињеница. Књига поред студије на крају сваког блока садржи и избор илустративних потврда с насловним странама или таблама стрипова које читаоцу омогућавају да се препусти уживању у мајсторском сликовном писму. Темељно урађена библиографија Зорана Стефановића представља полазиште за будућа истраживања и сведочи о многобројним ауторима који су писали о стрипу и културним везама. Стрипографију српског и југословенског стрипа у Француској урадио је Стефановић, а стрипографију француског стрипа у Србији потписали су Стефановић и Владимир Тополовачки.

Истраживање културних и историјских веза два народа у ширим или ужим оквирима захтева познавање не само двеју култура већ и шире, култура које су са њима повезане. Француско-српске културне везе јачале су и опадале у таласима. Њихово златно доба свакако чине деценије око прелома 19. и 20. века, када се у Србији, Бугарској и Румунији утицај француске културе лако и плодно распростирао. Француска подршка Србији у Првом светском рату учинила је те везе још јачим у политичким, културним и друштвеним аспектима. Аутор монографије је у тексту разложно истицао друштвене околности у различитим типовима трансмедијалног приповедања. Књига открива двосмерне везе, а њена изузетност јесте у томе што Французима открива скривено присуство српских стрип аутора и доприноси балканског стрипа француској култури. Аутор за то у уводном одељку користи метафору „река понорница“. Дајући преглед издваја за стрип у водећим стрипским културама света, овде је истакнуто да је Душан Дуда Тимо-

тијевић сковао српски израз „стрип“ скраћујући енглеско „comic strip“, што има заједнички индоевропски корен са словенским језицима, који се одражава у српском „стризати/стрићи“, и прасловенском стригти (исецати, сецкати).

У првом поглављу „Повест српског стрипа: од европског генома до националног блага“ указује се на дуго трајање слике као приповедања, чак од палеолитских цртежа медитеранске Европе. Развија се идеја о српско-византијским фрескама 12–15. века као добу протострипова. Аутор је предложио културноисторијски осмишљену периодизацију српског стрипа, тј. периодизацију ураслу у главне културноисторијске токове уз чиниоце које су у њу уградили творци стрипа са својим даровима и идејама, обogaћујући и стваралаштво своје епохе. Зоран Стефановић се одлучио за фигуративне називе епоха који напомињу на Хесиодове називе у *Теогонији*, и идеју како се првобитни свет златног доба квари преко сребрног ка бронзаном и гвозденом, али Стефановићева периодизација не робује некој унапред осмишљеној идеји. Иако је идеју остварио веома успешно, зачудо, аутор нигде није истакао да је предлог периодизације његово дело. Платинасто доба (1880–1934) обележили су Јован Јовановић Змај, сликар Јосиф Даниловац, Бранислав Цветковић, „цртом генијалности обележен“ Станислав Винавер и, у прелазу, уредник Душан Тимотијевић, чијим лаким потезима оцртане портрете допуњава похвалама њиховом доприносу врским почецима визуелног приповедања у српској култури. Златно доба (1930–1941) представља епоху великих цртача и сценариста, доба значајних преплитања америчких утицаја и присуства Дашијела Хамета и

цртача Алекса Рејмонда у листу Политика, али и источнословенских утицаја са самородним доприносима сценаристе Бранка Видића, те цртача Ђорђа Лобачева (Yuriy Pavlovich Lobachev), Власте Белкића, Ђуке Јанковића, Момчила Моме Марковића и других. Мрачно доба српског стрипа (1941–1951) чине ратне године нацизма у којима се помињу партизански стрип и делатност Сергеја Соловјова и године комунистичких репресија у којима су се држали уверења да је стрип реакционаран и антимарксистички. Сребрно доба (1952–1970) чине повратак Дизнија и Запада, обнова *Полиџикиној забавника* (1952) и низ магазина *Дечје новине*, *Весели забавник*, *Кекец*, *Плави вјесник* у Загребу и *Мали јез*. Бронзано доба (1971–1990) чине стрипови значајног издавача, „Дечјих новина“, први радови значајног Енкија Билала, који је остварио велике успехе у Француској. Било је то и доба процвата стрипологије у великим градовима бивше Југославије, при чему се посебно истиче делатност Жике Богдановића као уредника и теоретичара, преводиоца и издавача, као и значај хуморног српског стрипа „Свемирони“ Лазара Станојевића, те број теоријског часописа Култура, који је 1975. уредио Ранко Мунитић. Указује се на рад више група стрип уметника у разним градовима и истиче значај изложбе југословенског стрипа организоване у париском Бобуру 1986. године. Зоран Стефановић гвоздено доба (1991–2010) смешта у године ратова и дивље транзиције и осветљава многе активности у којима је поред Здравка Зупана и сам суделовао са српским и страним стрипарима. Истиче се да је француска свеевропска награда коју су Горан Скробоња, Владимир Весовић и Дражен Ковачевић добили

за серију „Точак“ представљала подстицај за даљу промоцију српског стрипа у Француској, као и успех првог српског дугометражног анимираног филма Алексе Гајића *Technotise: Египћ и ја*. Силицијумско доба (после 2011) обележили су низ српских издања на светском нивоу и први лексикон стрипа у Источној Европи *Стрипови које смо волели*. Фестивали стрипа у Србији и у земљама на територији бивше Југославије сведоче о успешности стрип сцене и упорности стрип аутора и издавача.

Друго поглавље „Заруке су дуго трајале: Срби у француском стрипу, Французи у српском“ указује на капиталне доприносе српских аутора славном француском стрипу. Осветљавају се уметничке путање и укрштања Ђорђа Лобачева 30-их, меандрирања утицаја разних европских култура, и истиче да је југословенски стрип био под пресудним утицајем француске сцене. У 21. веку дошло је, према аутору, до споја француске и српске сцене који потврђује велики број Срба и других Југословена у француском стрипу. У главном току француског стрипа Енкију Билалу, великом ствараоцу европске културе, Стефановић придружује и значајне опусе Игора Кордеја, Зорана Јањетова, Рајка Милошевића Гере, Владимира Крстића Лација, Градимира Смуђе и Дражена Ковачевића. Истиче се културна улога и дело Зорана Туцића, архитекте-конзерватора, који је био аутор стрипа *Трећи аријумениј* по прози Милорада Павића и био први председник обновљеног Удружења стрипских уметника Србије.

Треће поглавље „Студија случаја: Ноћне моревропске авангарде – цртани роман ’Вампир’ и оглед ’Тенеза уметности’ Мирослава Фелера“

детаљно представља необичан кратки цртани роман Загрепчанина Мирослава Фелера који је најпре објављен у београдском часопису *Сведочанств* 1925. године, у тематику „Записи из Помраченог дома (стварање лудила)“. Захваљујући преводу на француски Монија де Булија, београдског Јевреја и српског авангардисте, овај рад је објављен у надреалистичком листу *La Révolution surréaliste*. Аутор поставља низ провокативних питања о везама овог рада са „филмом од папира“, авангардним филмовима, те утицају овог цртаног романа о једном инцесту и потоњем оцеубиству у сукобу зенитиста и надреалиста око поимања реалности и идеологије.

Велика склоност српских аутора стрипа према француском стрипу и њихове двосмерне везе у прошлости подстичу на размишљања о личним и колективним утицајима. Уметници као појединци несумњиво су проналазили своје стазе до личних узора и партнера како у француском, тако и у америчком или италијанском стрипу. Али како је Француска заузела тако важно место, одговара и студија Зорана Стефановића. Личне везе су биле и биће важне, али Французи у својим односима према другима нису имали надмени став колонизатора ни мешетара, па је то прилика да се без оптерећења из прошлости гледа у могући развој међусобних културних веза.

Књига *Слобода! Једнакост! Стрип! Српско-француски односи у уметности и визуелној историји* представља значајну збирну слику прошлих, веома плодних веза уметника две културе с подстицајима за допуне новим чињеницама и тумачењима у даљим наградњама знања о трансмедијалним приповедањима. Она садржи

питања окренута и ка будућности и неизвесним путањама у потрази за новим цивилизацијским моделима. Реч је о отварању питања која се тичу будућности човека у свету технике, која у све већој мери баца сенку и прети ограничењима свом творцу, али и питањима вредности у будућем свету. С обзиром на двојну француско-српску

визуру, књига отвара питања која се тичу не само даље сарадње српских аутора стрипа са француским издавачима који на тржишту у свету имају огроман углед, успехе и тираже већ даје и нову истраживачку и продукциону методологију на свим другим билатералним пољима културе.

References / Литература

- Stefanović, Z., Topolovački, V. (2023). *Liberty! Equality! Comics! Serbian-French Relations in the Art of Visual Storytelling*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. [In Serbian]
- Stefanović, Z., Topolovački, V. (2022). *Liberté! Egalité! Bande dessinée!: Les relations serbo--françaises dans l'art de la narration visuelle*. Belgrade: Institut pour l'étude du développement culturel.
- Tamburić, Ž., Zupan, Z., Stefanović, Z. (2011). *The Comics We Loved: Selection of 20th Century Comics and Creators from the Region of Former Yugoslavia*. Beograd: Omnibus [In Serbian, English]
- Topolovački, V. (2011/2018). *Infinite itinerary through the world of comic books. Book 1-4*. Zagreb: Strip-agent. [In Serbian]